

Оксана Хімяк

Національний університет «Львівська політехніка»

ЦИВІЛІЗАЦІЙНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ УКРАЇНИ

© Хімяк О., 2014

Визначено цивілізаційну ідентифікацію України, а також досліджено сучасні міжнародні відносини як арену міжцивілізаційної взаємодії та з'ясовано місце України в цьому просторі. Усвідомлення Україною свого цивілізаційного статусу має сприяти як виробленню нею оптимальної моделі соціально-економічного розвитку, так і правильній орієнтації у системі міжнародних зв'язків, що є плюралістичними в основі.

Ключові слова: міжнародні відносини, цивілізації, цивілізаційна парадигма, культура, глобалізація, діалог, геополітика.

Oksana Khimyak

CIVILIZATION IDENTIFICATION OF UKRAINE

© Khimyak Oksana, 2014

The purpose of this paper is to define the civilization identification of Ukraine, as well as to study the contemporary international relations as an arena of interaction among civilizations and the place of Ukraine in this space. In order to achieve this goal and with the consideration of the object under research in the development and interrelationship different research methods are used: comparative, chronological and methods of classification and periodization.

Ukraine is a country that has its own civilizational nature and its own interests which do not always correspond to the Western and Eastern projects concerning the place of our country in the world. The awareness of Ukraine of its civilizational status should promote the development of its optimal model of socio-economic development and the clear orientations in the system of international relations. Development of civilizational issues has not only theoretical but also practical and economic value. Ukraine, in fact, being at the junction of several modern civilizations with its intellectual potential should find the format of a dialogue between them. Both Ukraine and the communicating civilizations will benefit from this dialogue. It seems that now the overall geopolitical and geo-economic situation in the Eurasian continent and even the world depends on this.

Regarding the development of the country, Ukraine is a country divided into Western Ukraine (mostly Uniate, nationalist, pro- Western) and Eastern Ukraine (mostly Orthodox, Russian-speaking and pro-Russian). Ukraine could be denominated as a model of coexistence of different ethnic groups and civilizations. Civilization choice of Ukraine is not a striving somewhere towards Europe but a way to escape from the web of Russian globalization influence. In terms of civilizational factor Ukraine occupies a unique position, it is a kind of bridge between the Western, Orthodox and Muslim world. In terms of the global distribution of power, Ukraine also has a unique position to provide an effective balance of powers in Eurasia.

Thus, the awareness of Ukraine of its civilizational status should promote the development of its optimal model of socio-economic development and also the correct orientation in the system of international relations which are basically pluralistic.

Key words: *international relations, civilizations, civilization paradigm, culture, globalization, geopolitics, dialogue.*

Цивілізація визначається як цілісна історична система, яка утворюється із сукупності взаємодії соціальної, економічної, політичної та культурно-психологічної підсистем. Актуальність цієї теми продиктована політичною ситуацією, яка склалась в Україні. Причиною політичного програшу під час євроінтеграції стала теза «багатовекторності» України, за якою стояла невизначеність української зовнішньої політики, відсутність у ній конкретної стратегії, а відтак цивілізаційна невизначеність. Адже, географічне розміщення тої чи іншої культури є постійним фактором, який або спонтанно і несвідомо для самої культури, або відкрито і навіть підкреслено визначає шляхи її розвитку. Втім реальна географія України – розташування між Заходом/Європою і Сходом/Росією, а відтак – внутрішня культурна боротьба між реальною і метафізичною (міфологічною) географіями великою мірою визначили й українську долю та історію, і теперішні моделі майбутнього. Водночас у європейському напрямі цивілізаційні цінності для України мають набагато вищий пріоритет над економічними, ніж у євразійському.

Аналіз історії та теорії цивілізацій широко представлений у багатьох наукових працях, на основі яких ми можемо визначити місце нашої держави у світовій цивілізаційній думці. Наприклад, можна скористатись концепцією «історичної цивілізації» і схемою, що була вироблена завдяки розробкам О. Шпенглера і А. Тойнбі. Цікавими є дослідження Л. Гумільова, В. Степіна, О.С. Панаріна, який проводив цивілізаційну аналітику. Щодо поділу цивілізацій, вартими уваги є роботи Д. Белла.

Найґрунтовнішими дослідженнями щодо місця України в контексті світових цивілізацій є праці О. А. Коппель. Проте час диктує нам нові умови і вимагає нових досліджень на політичну тематику з урахуванням політичної ситуації, яка склалась у нашій державі. Майже не досліджено питання: яка має бути наша цивілізаційна ідентифікація для об'єднання всієї України?

Завдання цієї роботи якраз і полягає у визначенні цивілізаційної ідентифікації України, а також у дослідженні сучасних міжнародних відносини як арени міжцивілізаційної взаємодії та місця України в цьому просторі. Проблема стоїть у пошуку Україною своєї цивілізаційної ідентифікації.

Сьогодні з урахуванням більшості сучасних концепцій склалося розуміння «цивілізації» у широкому та вузькому значеннях. У широкому розумінні цивілізацію розглядають як стійку соціокультурну спільність (культурно-історичний тип) людей і країн, як синонім культури або конфесійного світу (християнського, мусульманського тощо). У вузькому значенні цивілізація як суперетнос (за Л. Гумільовим) – це народи, консолідовані певною духовною спорідненістю, психологічною схожістю і взаємними симпатіями (компліментарністю). Узагальнення різних концепцій приводить до висновку, що основним фактором утворення цивілізації є рельєфно визначена територія спільного проживання населення, об'єднаного культурно-ментальною спорідненістю утворюючих його націй.

Сьогодні цивілізації є надетнічними і, навіть, дедалі більше надрелігійними, та, враховуючи сучасні мегатренди перерозподілу світового порядку суспільного розвитку, сьогодні цивілізацію можна визначити за географічно-континентальними та культурно-ментальними критеріями. Під впливом радикальних зрушень минулого століття найбільшої популярності отримала класифікація цивілізацій: доіндустріальне – індустріальне – постіндустріальне суспільство. В основі цієї класифікації лежить тип суспільного виробництва: сільськогосподарський, промисловий і виробництва інформації. В. Степін пише про традиційну, техногенну і антропогенну цивілізації. З'явилося визначення «буттєвого», «інструментального», «термінального» типів цивілізацій.

Цивілізаційний вибір України тісно пов'язаний з процесом модернізації та з перехідним, кризовим станом українського суспільства, що характеризується відсутністю конкуренції, надзвичайною розбалансованістю і диспропорційністю, а також кадровою кризою на всіх рівнях,

економічною й інституційною залежністю від Росії. З огляду на такий стан українського суспільства, полеміка на тему: «Яке суспільство ми будемо?», що точиться не лише у вищих ешелонах влади від початку досягнення Україною незалежності, а й серед усіх верств населення, не відповідає сучасним реаліям і потребам. Саме тому однією з найважливіших проблем сучасної політичної модернізації є проблема досягнення порівняно стійкої рівноваги і політичної стабільності та консолідації в суспільстві на основі визначення природи і напрямку процесів, що відбуваються у ньому.

Цікавими є думки російського політолога О. С. Панаріна: «Цивілізаційна аналітика допомагає нам оцінити різницю між розвитком як іманентним процесом і модернізацією як різновидом внутрішнього чи зовнішнього колоніалізму. Одна справа – розвиток як саморозвиток. Він збігається з духом ліберальної епохи, з демократією, тому що загалом відповідає принципу самодіяльності. Чим вільніше розгортається масова громадянська самодіяльність, тим швидше і успішніше відбувається процес розвитку. Зовсім інша справа – модернізація. Вона означає розподіл суспільства на модернізаторів і тих, що модернізуються. Модернізаторська меншість веде за собою, перетворює і перевиховує по-традиціоналістськи настроєну, «неадаптовану до духу часу» більшість.

Можна припустити, що подібне перевиховання і здійснюється саме не без допомоги політичного ідеалу, що висувається як засіб для здійснення певного політичного устрою. За словами того ж Панаріна, лише пошуки стабільності можуть вести до спроб (найчастіше несвідомих) декультурації та деінтелектуалізації суспільства, у якого поступово атрофується почуття ідеалу. Сама орієнтація на Ідеал засуджується як архаїзм, що перешкоджає здоровому практицизму і прагматизму. Сьогодні Україна, на жаль, доводить, що неможливо здійснити модернізацію суспільства без попередньої «революції» у головах її громадян. А зробити це – якраз і є найважчим завданням, особливо у Східній та Південній частині. Хоча слушною є думка професора Гарварду Гершенкрона: «Відсталість може стати великою перевагою для цивілізаційного стрибка».

Для того, щоб усвідомити місце України в системі світової цивілізації, скористаємось концепцією «історичної цивілізації» і схемою, що була вироблена завдяки розробкам О. Шпенглера і А. Тойнбі. Сьогодні на планеті сформувались чотири основні цивілізаційні світи: Китайсько-Далекосхідний, Індійсько-Південноазійський, Мусульмансько-Афразійський та найбільший і дуже неоднорідний Макрохристиянський. Залежно від багатьох обставин, насамперед міри консолідованості, ці світи можуть відповідати одній або декільком цивілізаціям. Макрохристиянський світ поділяється на три цивілізаційні складові: центральну – Західноєвропейсько-Північноамериканську (Західну) з Австралією та деякими іншими територіями, а також дві периферійні щодо неї: Латиноамериканську і Православно-Східнослов'янську. Дві останні цивілізаційні спільноти мають зі Заходом спільне коріння і впродовж останніх п'яти століть розвивалися під його вирішальним впливом. Але процеси, що відбувалися на Заході та в двох зазначених цивілізаційних регіонах, нерідко мали майже протилежну спрямованість.

Як же можна охарактеризувати цивілізаційну приналежність України? Це непросте завдання. Протягом століть Україна не мала власної держави та національно-державної традиції, на основі яких визначила б цивілізаційний зміст. Саме тому у науковій літературі можна зустріти суперечливі думки щодо цього. Поширеними є такі погляди на цивілізаційну належність України: 1) вона належить до Західної цивілізації; 2) вона є самобутньою цивілізацією; 3) частина її належить до Західної, а частина – до Православно-Східнослов'янської цивілізації; 4) вона належить до Російської цивілізації (імперська ідея Російської цивілізації виникла серед деяких російських вчених та політиків).

Аналіз різноманітних характеристик цивілізації стосовно України дає підстави заперечити перераховані думки. Грунтуючись на концепції, запропонованій А. Тойнбі, науковці доходять висновку, що наша держава є органічною частиною Макрохристиянського світу, а в його межах

разом з Росією та Білорусією – Православно-Східнослов'янської цивілізації, водночас залишаючись її окремою субцивілізацією, яка одержує назву Західно-Православна субцивілізація. Отже, відповідно до концепції А. Тойнбі, Україна належить до Західно-Православної субцивілізації Православно-Східнослов'янської цивілізації Макрохристиянського цивілізаційного світу.

Окрім концепції «історичної цивілізації», у науковому обігу широко використовується інша концепція, автором якої є американський соціолог Даніел Белл.

Враховуючи його концепцію, в суспільствознавстві утверджується поділ цивілізацій на такі види: 1) доіндустріальна (аграрна); 2) індустріальна; 3) постіндустріальна. Така класифікація дає можливість зарахувати Україну до індустріальної цивілізації і усвідомити насамперед свої завдання в економічній сфері.

Отже, Україна є державою, яка має власну цивілізаційну природу і власні інтереси, які зовсім не завжди відповідають західним проектам щодо місця нашої держави в світі. Усвідомлення Україною свого цивілізаційного статусу має сприяти виробленню нею оптимальної моделі соціально-економічного розвитку і чіткій орієнтації у системі міжнародних зв'язків. Розробка цивілізаційної проблематики має не лише теоретичне, але й практичне, економічне значення.

Українська держава, як і будь-яка інша, не може успішно розвиватися, спираючись на розуміння лише власних інтересів, ігноруючи геополітичний контекст і тенденції розвитку світової цивілізації. Усвідомлення Україною власних інтересів є невіддільним від того, як світова громадськість ставиться до України і яким вона бачить її місце у світі. Визначення геополітичних інтересів нашої держави потребує врахування як усієї системи глобальних зацікавлень різних країн, так і фактичного розкладу сил – економічних, політичних, військових, ідеологічних – в своєму регіоні (особливо це стосується близького оточення України).

Якщо заглибитись в історію, то у кризовий для Київської Русі час у Володимира Свято-славича і його оточення виникло почуття браку власного політичного й духовного досвіду. Це почуття детермінувало проблему вибору віри Володимиром. Необхідно також спинитися на самій проблемі вибору: чи була альтернатива візантійському християнству на Русі? Київська Русь була знайома з релігіями прикордонних держав – юдейською, християнською, мусульманською. Прийняти якусь із них було для неї справою неминучою. Але питання, яку саме віру прийняти, не було суворо детермінованим. Володимир міг шукати в ісламі шлях до спілки з Арабським халіфатом проти Візантії. Він міг прийняти юдаїзм заради зміцнення торговельних зв'язків з Хозарією і об'єднання з нею своїх зусиль проти навали зі Сходу степовиків. Що стосується приходу християнства з Риму, такий варіант вибору теж був можливим. Тобто була принципова можливість прийняття будь-яких рішень. Суверенне право Київської Русі в цьому виборі ніким не могло бути обмежене.

Як відомо, Володимир у своєму виборі схилився до візантійського православ'я. Обрання віри не було актом підкорення Русі Візантії. Київський князь намагався нав'язати Візантії рівноправне партнерство як у галузі політичній, так і економічній.

У наш час український народ теж стоїть перед вибором. Наш вибір сьогодні є вибором майбутнього, але одночасно він – повернення до цивілізації, яку обрав Володимир, до християнських цінностей, християнської ідеології господарювання, християнського розуміння національного і державного, християнської віротерпимості. Заклик до повернення самодіяльного ринкового господарства не може бути заміною ідеологічної парадигми тому, що самодіяльне ринкове господарство не є ідеологією. Ринок є засобом втілення ідеології.

У галузі економіки наш вибір схиляється до вільного ринку і вільної конкуренції, недоторканності приватної власності і охорони її законом, права на підприємницьку діяльність і творчу ініціативу. У галузі політики наш вибір схиляється до європейських стандартів прав людини, розподілу влади, демократизації основних інститутів влади, визнання рішучої ролі Заходу в становленні ліберально-демократичних цінностей як загальнолюдських і загальноцивілізаційних, завдяки яким якісно зміниться тип зв'язків між економікою, власністю і владою, державою.

Схід є особливою лінією історичного розвитку поряд із Заходом. Головною рисою східної лінії розвитку завжди була нероздільність власності і влади (власність є функцією влади); головним суб'єктом експлуатації – держава, а основною формою експлуатації в доіндустріальну епоху було централізоване вилучення додаткового продукта від рільників у вигляді ренти-податку. Тому в державах Сходу політика не може не домінувати над економікою.

Європа доби середньовіччя відокремлюється від східної лінії розвитку, вона породжує ринкову економіку, базою якої була німецька форма власності на землю. У лоні Європи народився новий тип держави – правова держава, новий тип суспільства – громадянське суспільство. Україна разом із Росією протягом останніх століть дедалі більше відставала від Заходу. Тому в східній, азійсько-деспотичній, неправовій за принципами організації державі зустрілися західна ідеологія наукового соціалізму із селянською соціалістичною утопією. Як писав М. О. Бердяєв, у своєму негативному ставленні до приватної власності і стихії ринку Схід і Захід з'єдналися в російській революції 1917 р. Цей вибір теж був історичним, і його не можна пов'язувати лише з західноєвропейською ідеологією марксизму. В основу цього вибору покладено давня селянська ідея про загальне благо з примітивним колективізмом, запереченням приватної власності, зрівнювальною ментальністю. Бажаного синтезу східного і західного шляхів цивілізації не вийшло. Східна колективістсько-державна організація розправилася з західним індивідуалізмом.

У наш час робиться ще одна спроба синтезу західної ідеї та механізмів створення правової держави на базі ринкової економіки з досягненнями східної євразійської культури [3].

Якщо говорити про Україну, то визначення її національних інтересів й активізація зовнішньополітичних зусиль відбувається перш за все на двох рівнях: глобальному і субрегіональному.

На глобальному рівні можливості України стали вкрай обмеженими після того, як вона позбулася ядерної зброї та значно скоротила свій військовий потенціал, не компенсувавши цих втрат економічними здобутками. На цьому рівні Україна є об'єктом тиску з боку глобальних силових потуг: США, Європейської спільноти, міжнародних фінансових структур, Росії.

Глобальні сили мають певні інтереси в Україні, можливість реалізації цих інтересів визначається взаємодією глобальних сил та здатністю України бути суб'єктом геополітики. Зниження якості України як суб'єкта зменшує її можливості чинити опір, і навпаки. Істина поки що полягає в тому, що коли країна падає в прірву, це не заторкує нічиїх інтересів, але коли вона робить хоч малий крок, щоб підвищити власний статус, це неодмінно посилює зовнішній тиск на неї (прикладом останнього є нещодавні події навколо будівництва в АЕС Ірані, танкового контракту з Пакистаном тощо). Навіть будучи ослабленою, Україна може зберігати певний геополітичний статус суб'єкта, якщо вдало балансуватиме на суперечностях між інтересами світових потуг. Однак політика такого балансування – це політика лише тактична. Україна неодмінно програє як суб'єкт, коли глобальні потуги порозуміються між собою в українському питанні. Реально посилити свої позиції на глобальному рівні Україна може за допомогою структурної модернізації свого економічного потенціалу та масштабної цілеспрямованої експансії в Південно-Східному напрямку. Сприятиме цьому також інтегрування в європейські структури, посилення стратегічного співробітництва з США, розвиток рівноправного партнерства з РФ. На субрегіональному рівні (в просторі найближчого оточення) Україна є великою (за розмірами та чисельністю населення) державою зі значним потенціалом. Як спадкоємиця частини функцій СРСР у Центральній і Південно-Східній Європі та в Чорноморському регіоні, Україна має відігравати тут значну роль в організації нової світової системи порядку. Для неї життєво важливим є залагодження конфліктних ситуацій на Балканах, в Придністров'ї та Кавказькому регіоні, формування моделей рівноправного партнерства з Польщею, Туреччиною, Росією як потужними регіональними сусідами.

Україна, що по суті розташована на стику кількох сучасних цивілізацій, при своєму розумовому потенціалі має знайти форму діалогу між ними, від якого виграє як вона, так і самі цивілізації, що спілкуються. Здається, від цього сьогодні залежить загальна геополітична та

геоекономічна ситуація на євразійському континенті і, навіть, у світі [2]. Варто зазначити, що на процес інтеграції істотно впливає подвійна мораль Заходу. В межах своєї цивілізації Заходом забезпечуються необхідні умови стійкості та економічного зростання, тобто застосовуються методи державного регулювання, які корегують рефлексивність зворотного зв'язку і забезпечують соціальний порядок. Стосовно периферії світового господарства розвинуті країни заохочують дію конкуренції на рівні ринкового фундаменталізму, тобто поширення суто ринкових принципів поведінки на всі елементи суспільного життя, ігноруючи соціальні, морально-етичні і духовні цінності [1, С. 20]. У цивілізаційному просторі ХХІ ст. зростає значення цивілізаційної спільності і міжцивілізаційних розбіжностей; посилюється диференціація економічного та військово-політичного потенціалу окремих локальних цивілізацій, нарощується потенціал партнерства локальних цивілізацій, формується новий тип відносин між ними [13, С. 45]. Країни-лідери – США, Росія, європейські країни, Японія, Китай представляють різні цивілізації. З восьми найбільш населених країн світу на сьогодні всі належать до різних цивілізацій. Якщо ж розглянути сім найбільш економічно розвинутих країн, то вони належать до п'яти різних цивілізацій. Перехід до багатополосного світу в сучасних умовах за наявності теперішньої домінанти – США, а також низки потенційних центрів тяжіння різної політичної, економічної, військової ваги, очевидно можливий лише через системну інтеграцію континентальних та трансконтинентальних державних угруповань. Інакше кажучи, жодна з країн сучасного світу (за винятком США) не може отримати статус світової держави, не виступаючи складовою певного інтегрованого цивілізаційного утворення. Це стосується як України, так і інших європейських країн, Росії, Китаю, держав ісламського світу. Сьогодні склалася ситуація, в якій світ, сприймаючи західні економічні стандарти життя, все ж не уніфікується і надалі зберігає етноконфесійні, цивілізаційні і – виділено окремо – соціоекономічні відмінності [6, С. 73–75].

Численні моделі нової цивілізації породжують і численні її назви – постіндустріальне суспільство, суспільство третьої хвилі, технотронне, споживацьке, трансформаційне тощо

Україна залишається об'єктом геоекономічної експансії Росії, США, Євросоюзу, можливо в майбутньому ще й Китаю, а разом з Росією є об'єктом геокультурної експансії США та Європи. Вітчизняна еліта розглядає цю експансію в геополітичному фокусі, тобто вона навіть не розуміє, як саме її завойовують. В мовному аспекті частина національної еліти намагається українізувати та англізувати країну. Демократичні принципи, які намагається прищепити Європа та США, вихолощуються правлячою верхівкою.

Українська еліта неоднорідна за регіональною орієнтацією та має протистояння на субрегіональному рівні. Якщо для найпотужніших світових країн та Євросоюзу регіональна політика – це політика інфраструктурної або культурної експансії, то для решти – це політика регіонального підпорядкування. Регіональний вибір України – це не вибір експансії, а вибір регіональної підпорядкованості: євразійської, пан'європейської чи проамериканської.

Розглянувши цивілізаційну ситуацію навколо України, можна зробити висновок, що ключовим є визнання її поліетнічності та полікультурності. Оскільки Україна не знаходиться в епіцентрі жодної з цивілізацій, то відповідно вона не може повністю належати до жодній з них. Інша справа, що Україна розташована в напівпериферії слов'яно-православної цивілізації, в периферійній зоні західної (західноєвропейської) і у віддаленій зоні периферії ісламської цивілізації. Тому логічно зробити висновок, що спорідненість з слов'яно-православною та західною цивілізацією більша, ніж з ісламською, а якщо взяти до уваги недалеке минуле і ступінь залежності від Росії, стає повністю зрозумілим, чому значна частина території України тяжіє до слов'яно-православної цивілізації.

Україна ідентифікує себе насамперед як європейська держава. Це визначено її історичним минулим, географічним становищем, її належністю до культурних традицій європейської цивілізації, демографічним складом населення, можливостями економічних зв'язків з країнами Європи. Але Україна стикається з труднощами, що впливають з її невизначеного стану держави,

яка поступово виходить із сфери євразійських впливів, але яка ще не увійшла повноцінним членом у коло європейських країн. Зовнішньополітична активність України тут обмежена необхідністю балансування між інтересами Росії та Заходу, що в багатьох випадках призводить до тупикових ситуацій [12].

Щодо перспектив розвитку країни, то Україна – це держава, розділена на Західну Україну (переважно уніатську, націоналістичну, прозахідну) і Східну Україну (переважно православну, російськомовну і проросійську). Україну можна назвати моделлю співіснування різних етнічних груп і цивілізацій. Така держава, як Україна, може якось виплутатись з павутиння світу, якщо не блукатиме думками в пошуках європейської цивілізації, а дбатиме про власні гуманітарні основи життя і способу національного господарювання.

Цивілізаційний вибір України – це не стремління в Європу, а спосіб вирватись з поля-павутини глобалізаційного впливу Росії. Реальність така, що Росія з імперії якось непомітно для нас силкується стати ще одним, нетиповим глобалізаційним центром. Торді, коли світ глобалізується під впливом англійської інформації і англійська стає головною мовою інформаційного обміну людей і народів, Росія намагається стати самостійним центром глобалізації на території колишнього СРСР і навіть впливати на європейські держави колишнього «соціалістичного табору». Тому російська мова у публічному житті перестає бути просто мовою зручного спілкування в країнах Східної Європи – це інструмент інформаційного відособлення нас від загальносвітових глобалізаційних процесів, примушування до протистояння з цим світом у замкненому російському хурторі, в якому хазяїн відомий. Щогірше, ми, українці, легковажно вибираючи російську, мимоволі підігриваємо нерозумні амбіції Росії. Адже рано чи пізно у світі домінуватиме тільки англійська глобалізаційна модель, яка, до речі, найменше загрожує нашій українськості [14].

З погляду цивілізаційного фактору, Україна займає унікальну позицію, вона є свого роду містком між західним, православним та мусульманським світом. З погляду глобального розподілу сил, Україна також має унікальну позицію для забезпечення ефективної рівноваги сил в Європі.

Отже, усвідомлення Україною свого цивілізаційного статусу має сприяти як виробленню нею оптимальної моделі соціально-економічного розвитку, так і правильній орієнтації у системі міжнародних зв'язків, плюралістичними у своїй основі.

Коли людина й суспільство цілковито цивілізаційно самовизначились, вони просто втрачають більшість спонук до агресивної та войовничої поведінки. Так, утворюється культурно й політично затишний соціальний світ – внутрішньо мирний і зовнішньо толерантний. Причиною конфліктів може стати лише спроба представників однієї цивілізації подолати власні культурні межі й нав'язати свої цінності представникам інших цивілізацій. Однак подібна спроба є заздалегідь провальною. Такий провал ми нині спостерігаємо під час західноцентричної глобалізації, що не лише не уніфікувала людство, але й спровокувала міжцивілізаційні конфлікти, які не закладено в природі самих цивілізацій, котрим властиво індиферентно співіснувати. Більшість суспільних конфліктів спричиняються пошуком ідентичності, пошуком самого себе. В разі, коли така ідентичність знайдена і цілковито захищена, причини для конфронтаційної та агресивної поведінки втрачаються. Оскільки ж цивілізаційна ідентичність є найвищою формою ідентичності, то й утвердження в ній робить найбільший внесок у справу глобального миру. Перспективи подальших досліджень є очевидними з огляду на політичну, економічну, а відтак і цивілізаційну невизначеність України.

1. Андрійчук В. *Поїзд уже пішов? Глобалізація й Україна: надії та страхи* / В. Андрійчук // *Політика і час*. – 2002. – № 8. – С. 16–25. 2. Белоус О. Г. *Глобальное конкурентное пространство* / О. Г. Белоус, Ю. М. Пахомов. – К.: КНЕУ, 2008. – 720 с. 3. Вечірко Р. М. *Цивілізаційний вибір України* / Р. М. Вечірко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.studentbooks.com.ua/content/view/153/45/1/7>. 4. Гальчинський А. С. *Україна – на перехресті геополітичних інтересів* / А. С. Гальчинський. – К.: Знання України, 2002. – 180 с. 5. Головченко В. «Дракон у тумані»:

геополітичний виклик Пекіна і відповідь Вашингтона / В. Головченко // *Людина і політика*. – 2004. – №3. 6. Кармазіна М. Глобалізація: місце і роль суб'єктів та об'єктів процесу / М. Кармазіна // *Людина і політика*. – 2003. – №4 – С. 73–81. 7. Коппель О. А. Україна в контексті світових цивілізацій / О. А. Коппель // *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. – 2002. – Вип. 32. – Ч.1. 8. Кузьменко В. А. На порозі надцивілізації / В. А. Кузьменко, О. К. Романчук. – Львів: Універсум, 1998. – 164 с. 9. Моисеева Л. А. *История цивилизаций. Курс лекций* / Л. А. Моисеева. – Ростов/н Д.: Феникс, 2000. – 411 с. 10. Мадіссон В. В. *Сучасна Українська геополітика: навч. посіб.* / В.В. Мадіссон, В. А. Шахов. – К.: Либідь, 2003. – 176 с. 11. Павленко Ю. В. *Глобальні протиріччя та цивілізаційна природа України. Людство на межі тисячоліть: діалог цивілізацій* / Ю. В. Павленко // *Матеріали науково-практ. конф.* 23.05.2003. – К.: Нац. акад. упр., 2003. – 329 с. 12. Парахонський Б. О. *Місце та роль України в сучасному геополітичному просторі* / Б.О. Парахонський // *Стратегічна панорама*. – 1998. – № 1–2. 13. Пасинчук К. *Європа і Близький Схід: міжцивілізаційні відносини і міжнародна безпека* / К. Пасинчук // *Політика і час*. – 2006. – №3. – С. 40–48. 14. Ференц В. *Реальний цивілізаційний вибір України* / В. Ференц [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ostriv.infol+Arfikles.dsp.id=11331. 15. Фесенко М. *Міраж «золотого століття». Трансформація системи міжнародних відносин і формування нової конфігурації світу* / М. Фесенко // *Політика і час*. – 2006. – № 3. – С. 19–25.